

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

До захисту допущено
« » 2023 р.
Завідувач кафедри
ОДПМ та рТМ
_____ І. С. Підгурний

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«СПЕЦИФІКА ЗОБРАЖЕННЯ УРБАНІСТИЧНОГО ПЕЙЗАЖУ
В ПЛЕНЕРНОМУ ЖИВОПИСІ»**

Виконала:
студентка 4 курсу, групи ODR1-B19,
галузь знань 02 Культура і мистецтво,
спеціальність 023 образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація
Слупська Ангеліна Миколаївна

Керівник:
О. А. Кліщ, кандидат архітектури

Рецензент:
Гуцул І.А., кандидат
мистецтвознавства, доцент

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. УРБАНІСТИЧНИЙ ПЕЙЗАЖ ЯК НАПРЯМОК В ЖИВОПИСІ ...	6
1.1. Урбаністичний пейзаж в сучасній бібліографії.....	6
1.2. Ознаки урбаністичного пейзажу в стилістичних течіях.....	13
1.3 Специфіка зображення пам’яток архітектури в експресіонізмі.....	23
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЛЕНЕРНОГО ЗОБРАЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА	30
2.1 Специфіка роботи на пленері. Історичний аспект.....	30
2.2 Особливості зображення урбаністичного пейзажу в пленерних роботах.....	39
2.3 Практичне застосування навичок етюдної роботи в процесі написання картин у стилі експресіонізму.....	48
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Урбанізація як процес та місто як окремий соціальний об'єкт є відображенням сучасного людського середовища існування. Стрімкі зміни, на які вказує ситуація останніх декількох століть, зумовлені розвитком індустріалізації, а останніх декількох десятиліть – комп'ютеризації. Таким чином, рівень актуальності даного питання росте разом з розвитком самого міста не тільки з точки зору функціонального містобудування, а також і стильового вирішення архітектури, її соціальної функції та загального емоційного враження, яке воно справляє.

Урбанізація характеризується насиченням пейзажу міста масивними будівлями, дорогами та іншими інфраструктурними спорудами. У цьому контексті, вивчення специфіки урбаністичного пейзажу у пленерному живописі дозволяє розуміти художні особливості міського пейзажу, розвинути творчі здібності та вміння відображати міський пейзаж на полотні [20].

Вивчення специфіки урбаністичного пейзажу також дає можливість збагатити культурну спадщину країни, зберегти історичні місця та пам'ятки архітектури. Крім того, дослідження особливостей урбанізації з точки зору практикування пленерного живопису може стати важливою складовою формування міської ідентичності. Така практика допомагає уловити, зобразити та показати специфічні особливості міста, його атмосфери, настрою, що спонукає до пошуку нових пейзажів та ідей.

Отже, вивчення специфіки урбаністичного пейзажу у пленерному живописі є актуальною проблемою, яка впливає на розвиток культури та міської ідентичності. Він дозволяє людям бачити красу міста, збагачує культурну спадщину країни та розвиває творчі здібності людей.

Метою дослідження є аналіз особливостей урбаністичного пейзажу в пленерному живописі, а саме, у визначенні методів, технік та стилів, що

використовуються художниками для передачі особливостей міського середовища на полотні. Урбаністичний пейзаж в пленерному живописі є складним жанром, який вимагає від художника уваги до деталей, глибоких навичок спостереження та здатності передати атмосферу міста. Робота з даної теми має на меті також дослідити взаємозв'язок між містом та мистецтвом, відображенням соціальних, культурних та історичних аспектів урбаністичного пейзажу на полотні. Дослідження також зосереджується на змінах урбаністичного пейзажу протягом часу, технологічних нововведень у міську архітектуру, її відображення у різних стилістичних течіях, а також у розумінні важливості цього жанру як складової частини сучасного мистецтва.

Завдання:

- Проаналізувати сучасну бібліографію з даної теми
- Описати ознаки урбаністичного пейзажу у різних стилістичних течіях
- Дослідити та систематизувати специфіку зображення пам'яток архітектури у стилі експресіонізму
- Висвітлити урбаністичний пейзаж у творчості митців
- Описати специфіку роботи на пленері у контексті історії мистецтва
- Сформулювати етюдні методи та прийоми зображення міста, урбаністичних та архітектурних елементів
- Привести приклади пленерних робіт урбаністичного жанру у стилі експресіонізму

Предмет: урбаністичний пейзаж як жанр у живописі

Об'єкт: методи та прийоми етюдного зображення урбаністичного пейзажу в експресіоністичній манері.

Методи дослідження: Основними методами у роботі є аналіз, систематизація та узагальнення матеріалу, що досліджувався. Також використано метод індукції,

дедукції та порівняння. Для виконання завдань використані загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень. До загальнонаукових методів належать: фактологічний, представлений виявленням і вивченням візуального матеріалу (зображеннями художніх робіт та їх репродукціями); аналітичний, представлений аналізом літературних джерел; метод порівняльного аналізу. До спеціальних методів належать статистичний метод та метод роботи з першоджерелами.

Наукова новизна дослідження: полягає в аналізі традиційних та сучасних методів відображення урбаністичного пейзажу під час пленерних заходів, вивченні та систематизації прийомів зображення архітектури в експресіоністичній манері.

Практичне значення дослідження: дана бакалаврська робота може бути використана для написання рефератів та наукових робіт. Зібрані матеріали дослідження можуть бути корисними для спеціалістів у сфері мистецтва, художників, студентів середніх та вищих художніх навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати роботи були апробовані у вигляді доповідей на II Міжнародній науково-практичній конференції «Гагенмейстерські читання» (19–20 листопада 2022 р.), звітній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022–2023 навчальному році (4–5 квітня 2023 р.), Всеукраїнському мистецькому симпозиумі пам'яті Бориса Негоди «Верлібри пастелі» (7 квітня 2023 р.).

Основні результати дипломної роботи опубліковано у збірнику наукових праць студентів мистецьких спеціальностей та 2 виданнях тез і матеріалів науково–практичних конференцій.

Структура дипломної роботи включає: вступ, два розділи, які містять 3 підрозділи, висновки, список використаних джерел з 35 найменувань та 24 додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – 81 сторінка. Основний текст викладено на 51 сторінці.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши потрібну літературу з теми урбаністичний пейзаж, варто зазначити, що на сьогодні він вважається окремим жанром живопису та пейзажу окремо. Вітчизняні та українські науковці визначають урбаністичний пейзаж таким, що зображує місто та його елементи. Тим не менш, було визначено, що до урбаністичного пейзажу відносять також ведуту, як топографічно точне зображення міста. Основними його характеристиками є те, що він повинен бути зображений максимально точно відповідно реального пейзажу і часто використовувався як матеріал для історичних досліджень. Також науковці виділяють індустріальний пейзаж як окремий, та характеризують його як такий, що зображує промислові елементи міста. В джерелах вказується, що поява як урбаністичного, так і індустріального пейзажу у мистецтві тісно пов'язана саме з стрімким розвитком містобудування, тобто появи великої кількості міст, а відповідно і транспорту, заводів, тощо. Також часто в літературі постає питання поєднання сучасного міста з культурними пам'ятками та їх співіснування.

Було проаналізовано та висвітлено урбаністичний пейзаж в окремих стилістичних течіях. Визначено, що міський пейзаж та пейзаж окремо був виведений в самостійний жанр в Епоху Ренесансу, що було зумовлено підвищеним інтересом до вивчення образотворчих методів зображення навколишнього середовища. Митці Італійського, а потім і Північного відродження вивчили та систематизували методи передачі реалістично-точної світлотіні, кольору, а також і лінійної та повітряної перспективи. На відміну від Ренесансу, в Епоху Бароко та Рококо митці робили акцент на більш святкових та помпезних пейзажах, тобто обирали легкі сцени, в яких пейзаж підкреслював загальне враження.

Зазначили, що з появою нових стилів, урбаністичний пейзаж почав розвиватись у різних варіантах та інтерпретаціях. Імпресіоністи, які буквально

винайшли таку художню практику як пленер, робили акцент на зображенні міських об'єктів у середовищі постійно змінної природи, тобто зображали загальне враження саме від пейзажу. Вони перші відійшли від традиційних виражальних засобів та почали експериментувати з ними.

Це стосується і інших авангардних та модерних течій. В сюрреалізмі, фовізмі, абстракціонізмі та кубізмі було помічено суттєві розбіжності у використанні урбаністичного пейзажу у композиціях. Тим не менш, урбаністичний пейзаж використовувався у ролі елемента, що підкреслює загальну задумку. Ідея самого міста значно більше розкрита у роботах у стилі футуризму та кубофутуризму, суть якого полягала саме у швидкій урбанізації та індустріалізації та їх впливу на життя людей.

Особливо детально було розкрито тему урбаністичного пейзажу у експресіонізмі. Було визначено, що місто у роботах експресіоністів показано відповідно до філософії руху і, на відміну від імпресіонізму, характеризується бажанням до вираження власних думок та емоцій, які викликає в них навколишнє — урбаністичне — середовище. На прикладі робіт художників-експресіоністів було виявлено, що виразні методи, які вони використовували, є сміливими, фактурними та притаманними цьому стилю. Тим не менш, експресіоністичний стиль кожного художника відрізняється один від одного, так як митець виражає своє бачення окремо і, тому, використовує свої методи зображення. Визначили, що експресіоністичний стиль відрізняється від інших, в першу чергу, виразним кольоровим вирішенням, специфічними методами нанесення матеріалів та емоційною складовою, основною ідеєю якої було показати критичну самотність серед великої кількості людей у великому місті.

Наступним чином було проаналізовано та систематизовано методи та специфіку роботи на пленері, як загально-популярної практики зображення пейзажу. Було зазначено, що пленер, як зображення навколишнього середовища

поза майстернею, був відомий ще з доісторичних часів. Доказами цьому є археологічні знахідки, такі як кістки, камені та навіть стіни печер, на яких були зображені елементи навколишнього середовища. Це прослідковується і у мистецтві Стародавнього Єгипту, Греції, етрусків, тощо. Вказали, що першими, хто інтегрували пленери в загально-творчу практику, були англійські пейзажисти, а після них — французькі імпресіоністи. Через століття пленери стали популярними практиками не тільки у професійних художників, а були визначені обов'язковими у програмах навчання вищих та середніх навчальних закладів.

Проаналізували, що таким чином, на сьогодні існує велика кількість практичних рекомендацій щодо проведення пленеру та виконання пленерних завдань. В ході дослідження вказали основні прийоми виконання урбаністичних пейзажів, побудови та вибору композиції, матеріалів, технік, тощо. Вказали, що важливою особливістю вдалого виконання урбаністичного пейзажу є детально виконаний рисунок, який відповідає законам перспективи, а також узагальнили рекомендації щодо його виконання у кольорі.

Особливо детально розглянули виконання урбаністичного пейзажу в експресіоністичній манері. Було зроблено висновок, що незалежно від місця роботи, наслідування стилю та манери потребує його детального вивчення. Також визначили, що робота на пленері, особливо з метою передачі певного стилю, потребує попередньої підготовки, як практичної, так і теоретичної. На прикладі пленерних пейзажів з зображенням архітектурних пам'яток Кам'янець-Подільського визначили, що манера, яку художник має намір повторити, все одно виходить оригінальною та несхожою на будь-якого іншого автора. Тим не менш, узагальнили, що експресіонізм має свої загальні особливості, що формують стиль, та підпорядковується скоріше не виразним методам, а специфічною філософією, яка побудована на загальних людських та соціальних настроях та окремо на особистості художника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блудов А. Особливості концептуального підходу сучасних українських художників у жанрі міського пейзажу. Збірник наукових праць НАОМА. Серія «Українська Академія Мистецтв». 2020, № 29. С. 22–29.
2. Бюттнер, Нільс. Ієронім Босх. Видіння і кошмари : пер. з англ. Фабула : Харків, 2019. 192 с.
3. Горелова Ю. Город как концепт и визуально-художественный образ. Урбанистика. Збірник наукових праць інституту культурного та природного спадку ім. Д. С. Ліхачова. Серія «Архітектура і середовище». 2018, № 1. С. 74–89
4. Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А. Історія світової та української культури : монографія. Київ : Літера ЛТД, 2002. 464 с.
5. Експресіонізм. Stud.com : веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/37466/etika_ta_estetika/ekspresionizm (дата звернення: 13.04.2023)
6. Журавльов С. Художники України. Творчо-біографічний альбом / ред. Журавльова С. Київ : Журавель, 2008. 240 с.
7. Ільницький О. Український футуризм (1914 — 1931) : монографія. Львів : Літопис, 2003. 456 с.
8. Кірхнер Ернст. Вікіпедія – онлайн енциклопедія : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ернст_Людвіг_Кірхнер Ернст (дата звернення: 25.03.2023)
9. Клапчук С. М., Білик Б. І. Історія української культури : збір. матеріалів і документів. Київ : Вища школа, 2000. 607 с.
10. Коваленко Г. Олександра Екстер : монографія. Київ : Родовід, 2021. 376 с.
11. Коваленко Є. В. Характеристика основних естетичних параметрів імпресіоністичної техніки у пленерному живописі. *Гілея: науковий вісник:*

- Збірник наукових праць*. Київ, № 86, 2014. С. 253-256.
12. Левчук Л. Т., Кучерюк Д. Ю., Панченко В. І. Естетика: підр. / за ред. Левчук Л. Т. Київ : Вища школа, 2000. 399 с.
 13. Лильо-Откович З. Український пейзажний живопис ХІХ – початку ХХ сторіччя : монографія. Київ : Балтія-Друк, 2007. 120 с.
 14. Лінч, Кевін. Образ міста : пер. с англ. Москва : Стройиздат, 1982. 437 с.
 15. Макмаррі, Вікі. Мистецтво володіння кольором : пер. с англ. Москва : Кристина – Новый век, 2008. 144 с.
 16. Маковенко М. В. Образ родного города глазами томских художников. Городской пейзаж в мировом искусстве и в системе художественного образования. *Збірник наукових праць присвячений матеріалам наукової конференції в Томську*. 2016. С. 41-49
 17. Маріанна Верьовкіна. Вікіпедія – онлайн енциклопедія : веб-сайт. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Верёвкина,_Марианна_Владимировна (дата звернення: 02.05.2023)
 18. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. / за ред. Мельничука. Київ : Видавництво НТШ, 1974. 865 с. FF
 19. Оскар Кокошка. Віківанд : веб-сайт. URL: https://www.wikiwand.com/ua_Кокошка_Оскар (дата звернення: 12.04.2023)
 20. Проект «Місто. Спостереження». МІТЕЦ : веб-сайт. URL: <https://mitec.ua/proekt-misto-sposterezhennya> (дата звернення: 04.05.2023).
 21. Сова О. Історичний огляд зародження художньої роботи на пленері. *Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2017, № 2. С. 227-239
 22. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів : навч. посіб. Харків : Стар, 2016. с. 52
 23. Татаренко О. Пікассо. Живопис, що шокував світ : монографія. Фабула Харків, 2019. 464 с.

24. Фартінг, Стівен. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення : пер. з англ. Vivat : Харків, 2019. 276 с.
25. Черватюк В. О. Методичні рекомендації з пленерного живопису для молодих художників. Збірник наукових праць НАОМА. Серія «Українська академія мистецтв». 2013, № 21. С. 44–51.
26. Черватюк В. О. Пленерний живопис – невід’ємна складова художньої освіти. Збірник Актуальні проблеми мистецької практики мистецтвознавчої науки. Серія «Мистецька освіта». 2010, № 3. С. 403–409.
27. Чінцова М. Творча практика: Пленер : навч. посіб. Єкатеринбург : Видавництво Уральського університету, 2019. 76 с.
28. Чурсіна В. І. Робота на пленері. Проблеми теорії і творчої практики. Збірник наукових праць ХДАДМ. Серія «Мистецтвознавчі та культурні аспекти дизайну». 2011, № 5. С. 149-152.
29. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2017. 311 с.
30. Юр М. Естетико-культурологічні особливості художнього простору в живописі імпресіонізму. МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. 2014, № 10. С. 225-269
31. Яланський А. В. Композиція пейзажу як фактор ефективного розвитку художньо-образного мислення студентів. Збірник наукових праць НАОМА. Серія «Українська академія мистецтв». 2014, № 23. С. 18–28
32. Bischoff, Ulrich. Munch : монографія. Кельн : Taschen, 2016. 96 с.
33. Campanario, Gabriel. The Art of Urban Sketching: Drawing On Location Around The World : навч. посіб. Нью-Йорк : Quarry Books, 2012. 79 с.
34. Gombrich, Leoni. Story of Art. Лондон : Phaidon Press, 2007. 668 с.
35. Poullos, Ioannis. The Past in the Present: A Living Heritage Approach : монографія. Meteora : Греція, 2014. 182 с.